

پیامدهای طرح تسهیل‌گران بر زنان روستایی شهرستان بویراحمد

(مطالعه موردی دهستان سپیدار)

فاطمه ازدری‌فرد

کارشناس ارشد توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج

مصطفی احمدوند*

استادیار دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج

چکیده

هدف این پژوهش واکاوی پیامدهای طرح تسهیل‌گری زنان روستایی در دهستان سپیدار واقع در شهرستان بویراحمد بود. از روش پیمایش به شیوه علی-مقایسه‌ای بهره‌گیری شد. جامعه آماری پژوهش را زنان روستایی در دهستان سپیدار تشکیل دادند. حجم نمونه با استفاده از جدول نمونه‌گیری پاتن، ۲۱۰ نفر تعیین شد. آن‌گاه، با استفاده از نمونه‌گیری طبقه‌ای ساده، زنان مورد مطالعه در روستاهای با و بدون طرح انتخاب شدند. در این مطالعه سه گروه شامل، زنان فعال (شرکت‌کننده در طرح در روستاهای با طرح)، غیرفعال (بدون مشارکت در طرح در روستاهای با طرح) و زنان در روستاهای فاقد طرح مطالعه شدند. ابزار پژوهش، پرسشنامه‌ای بود که روایی صوری آن را پانل متخصصان تأیید و پایایی آن نیز با یک مطالعه راهنما و ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۰ تا ۰/۹۷ برای متغیرهای گوناگون تعیین شد. در حیطه اقتصادی یافته‌ها نشان داد، زنان فعال نسبت به زنان دو گروه دیگر، از وضعیت اقتصادی مطلوب‌تری بهره‌مند بودند. در حیطه اجتماعی-فرهنگی نیز نتیجه‌ای مشابه به‌دست آمد. نتایج آزمون تحلیل کواریانس روشن کرد که طرح تسهیل‌گری زنان روستایی بر هر دو شاخص اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی زنان روستایی تأثیر معناداری داشته است، به‌گونه‌ای که، وضعیت اقتصادی زنان فعال ۱۳٪ و

* نویسنده مسئول

وضعیت اجتماعی - فرهنگی آن‌ها ۴۶٪ بهبود یافته است.

واژگان کلیدی

زنان روستایی؛ طرح تسهیل‌گری؛ واکاوی؛ توانمندسازی؛ توسعه روستایی؛ بویراحمد

مقدمه

دست‌یابی به توسعه پایدار روستایی بدون مشارکت فراگیر زنان در تمامی عرصه‌ها، اعتم از خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی امکان‌پذیر نیست (شعبانعلی‌فمی، ۱۳۸۳: ۴۳). بی‌شک اگر این ظرفیت‌های نهان بخش گسترده‌ای از جمعیت جامعه روستایی آزاد شود، جهش بزرگی در توسعه روستایی ایران به وجود خواهد آمد (برغم‌دی و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۸). این مهم مرکز توجه فائو نیز قرار گرفته و این سازمان بین‌المللی برای مشارکت هر چه بیشتر زنان در فعالیت‌های مختلف توسعه روستایی برنامه‌ریزی‌های گسترده‌ای داشته است (آدرویتی و آدکن^۱، ۲۰۰۵: ۱۶۷). سازمان‌های ملی کشورهای مختلف نیز در دهه‌های اخیر، به ویژه بعد از جنگ جهانی دوم به این امر توجه شایانی کرده و برنامه‌هایی را به اجرا در آورده‌اند (جمشیدی و کرمی، ۱۳۸۲: ۸۰).

در ایران نیز برنامه‌ها و طرح‌های متنوعی در جهت بهبود توسعه زنان روستایی و توانمندی آن‌ها اجرا شده که طرح «تسهیل‌گران زن روستایی» از مهم‌ترین و گسترده‌ترین این طرح‌هاست. این طرح در سال ۱۳۷۷ توسط دفتر امور زنان وزارت جهاد کشاورزی با اهداف زیر اجرا شد (کمالی، ۱۳۸۵: ۱۲۳):

۱. بررسی روش‌های مناسب آموزش مروجان روستایی؛
۲. تعدیل قدرت بین شرکت‌کنندگان در سطوح مختلف؛
۳. ارتباط دو سویه بین کارگزاران دولتی و زنان روستایی به وسیله زنان تسهیل‌گر توسعه روستایی؛
۴. تسهیل در سازماندهی نهادها و گروه‌های توسعه خودجوش محلی زنان روستایی و غیره.

با علم به این‌که اجرای طرح تسهیل‌گر زنان روستایی اهمیت ویژه‌ای دارد (بوذرجمهری و نائب‌زاده، ۱۳۸۶: ۷)، می‌توان امیدوار بود که هرگونه مطالعه در ارتباط با طرح تسهیل‌گری زنان روستایی، زمینه‌ساز حضور بیشتر زنان در برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌های توسعه روستاها باشد.

بنابراین، اجرای پژوهش حاضر و بررسی پیامدهای این طرح در روستاهایی که طرح تسهیل‌گر زنان روستایی در آن‌ها اجرا شده است (روستا با طرح) و مقایسه آن با روستاهای فاقد طرح، می‌تواند به درک عمیق پیامدها و اثرات طرح کمک کند. بنابراین، هدف کلی این پژوهش واکاوی مقایسه‌ای پیامدهای طرح تسهیل‌گران زن روستایی بر توسعه زنان در دهستان سپیدار در شهرستان بویراحمد بود که اهداف ویژه زیر نیز دنبال شد:

۱. بررسی پیامدهای اقتصادی طرح تسهیل‌گری زنان روستایی بر زنان در دهستان سپیدار.
۲. بررسی پیامدهای اجتماعی-فرهنگی طرح تسهیل‌گری زنان روستایی بر زنان در دهستان سپیدار.

برای بررسی این اهداف، فرضیه‌های زیر مطرح شدند:

۱. تفاوت معناداری در وضعیت اقتصادی زنان روستایی شرکت‌کننده و زنان بدون مشارکت در طرح، در روستاهای مجری طرح تسهیل‌گران در دهستان سپیدار وجود دارد.
 ۲. تفاوت معناداری در وضعیت اجتماعی-فرهنگی زنان روستایی شرکت‌کننده و زنان بدون مشارکت در طرح، در روستاهای مجری طرح تسهیل‌گران در دهستان سپیدار وجود دارد.
 ۳. تفاوت معناداری در وضعیت اقتصادی زنان روستایی شرکت‌کننده در طرح و زنان در روستاهای فاقد طرح تسهیل‌گران در دهستان سپیدار وجود دارد.
 ۴. تفاوت معناداری در وضعیت اجتماعی-فرهنگی زنان روستایی شرکت‌کننده در طرح و زنان در روستاهای فاقد طرح تسهیل‌گران در دهستان سپیدار وجود دارد.
- بنابراین، در این مقاله ابتدا ادبیات موضوع و مبانی نظری مطرح و در پایان این بخش چارچوب نظری پژوهش ارائه شد. آن‌گاه، روش پژوهش، یافته‌های توصیفی و استنباطی (تحلیل واریانس و کواریانس وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان روستایی منطقه) و بحث و نتیجه‌گیری ارائه شده است.

ادبیات موضوع و مبانی نظری پژوهش

پیرامون تأثیرات برنامه‌های توسعه بر زنان روستایی مطالعاتی در داخل و خارج از کشور انجام شده که به برخی از آنها اشاره میشود. یافته‌های پژوهش هوکیو و ایتوهارا^۱ (۲۰۰۵) حاکی از افزایش قدرت تصمیم‌گیری زنان در امور اقتصادی در اثر مشارکت آنها در طرح‌های اقتصادی است. نیدش^۲ (۲۰۰۸)، در پژوهش خود، پیامد توانمندسازی زنان را افزایش دسترسی فرزندان خانواده به امکانات و فرصت‌های مناسب اقتصادی و ریشه‌کنی فقر بیان می‌کند.

مطالعهٔ سالاری (۱۳۸۸) در شهرستان مرودشت نشان داد که تفاوت معناداری بین هر کدام از سطوح توانمندی اقتصادی زنان مورد مطالعه در روستاهای مجری طرح تسهیل‌گران در دو زمان قبل و بعد از اجرا وجود دارد. در مطالعه‌ای که شکوری و همکاران (۱۳۸۶) در ارتباط با طرح تسهیل‌گری انجام دادند، مواردی از قبیل خوداشتغالی زنان و امکان گرفتن وام توسط زنان به‌عنوان پیامدهای اقتصادی طرح مطرح شده است. همچنین در مطالعهٔ دیگر برغمندی و همکاران (۱۳۸۸)، کاهش فقر را مهم‌ترین پیامد طرح تسهیل‌گری معرفی کرده‌اند.

سعدی و عرب‌مازار (۱۳۸۵) در مطالعهٔ خود پیرامون توانمندسازی زنان روستایی با تأکید بر نقش اعتبارات خرد (تجربهٔ بانک کشاورزی)، معتقد هستند بانک در کنار اقدامات گوناگون خود در خصوص توسعهٔ پایدار روستایی، اقدامات مهمی انجام داده که از مؤثرترین آنها، اجرای طرح حضرت زینب کبری (س) با هدف فراهم کردن تسهیلات برای زنان سرپرست خانوار روستایی است. نتایج پژوهش یعقوبی (۱۳۸۴) در روستاهای استان زنجان نشان داد اعتبارات خرد در زمینهٔ اشتغال، بیش‌ترین تأثیر را در تثبیت شغل پیشین زنان دریافت‌کنندهٔ وام داشته است. ایجاد اشتغال و کسب درآمد و داشتن استقلال مالی از جمله پیامدهای اقتصادی طرح‌ها و برنامه‌های مربوط به توسعهٔ زنان است که در مطالعهٔ امینی و احمدی‌شاپورآبادی (۱۳۸۶) نیز به آن اشاره شده است.

یافته‌های حاصل از پژوهش منصورآبادی و کرمی (۱۳۸۵) در استان فارس نشان داد که برنامه‌های توسعهٔ روستایی ویژهٔ زنان به افزایش درآمد خانوار و سطح سواد زنان منجر شده، اما بر اشتغال زنان به کارهای کوچک درآمدزا، تأثیر منفی گذاشته، به طوری که زنان در

1. Hoque & Itohara
2. Nidhesh

روستای توسعه یافته، بیشتر به بهبود زندگی در منزل اقدام کرده‌اند.

مطالعهٔ مریدسادات و همکاران (۱۳۸۶) با هدف اثربخشی طرح تسهیل‌گران زن روستایی، در بُعد اجتماعی و فرهنگی، نیز نشان داد، از میان نُه هدف اصلی (ارتقاء منزلت اجتماعی، افزایش مشارکت زنان روستایی در تصمیم‌گیری‌های خود، ایجاد ارتباط دوسویه، دسترسی زنان به فرصت‌های آموزشی، شکستن فرهنگ سکوت، اعتماد به نفس، میزان فعالیت‌های اجرایی در راستای آموزش‌های تسهیل‌گران، دسترسی به عوامل تسریع‌کننده مشارکت و استفاده از دانش بومی زنان) که در قالب ۱۱۰ شاخص سنجیده شده، طرح تسهیل‌گری توانسته در تمام شاخص‌ها به غیر از دو شاخص (افزایش خودباوری و اعتماد به نفس زنان) نسبت به شرایط قبل از اجرای طرح، تفاوت معناداری را نشان دهد.

نتایج پژوهش بوذرجمهری و نانب‌زاده (۱۳۸۶) نیز، که با روش توصیفی - تحلیلی و اجرای پژوهش‌های میدانی در ۱۸ روستای دهستان مازول شهرستان نیشابور و مصاحبه با ۳۷۵ زن روستایی انجام شده، حاکی از اثربخشی طرح از نظر اجتماعی و فرهنگی بوده است. در پژوهش مذکور، موارد زیر به عنوان پیامدهای اجتماعی و فرهنگی طرح بیان شده‌اند:

- ۱- ایجاد اعتماد به نفس و خودباوری در زنان روستایی؛
 - ۲- افزایش تأثیرگذاری زنان در تصمیم‌گیری‌های روستایی؛
 - ۳- تغییر نگرش اجتماعی نسبت به نقش زنان در توسعهٔ روستایی.
- حاجیلو و همکاران (۱۳۸۶) نیز در پژوهشی در ارتباط با پیامدهای اجتماعی و فرهنگی طرح تسهیل‌گری، فعال‌سازی و توانمندسازی گروه‌های زنان را به‌عنوان یک نظام اجتماعی در ایجاد تغییرات اجتماعی و فرهنگی در روستا حائز اهمیت می‌دانند. در این راستا، مطالعهٔ خانی و احمدی (۱۳۸۸) که در روستاهای چپر و یامچی شهرستان زنجان انجام شده نشان داده که با ارتقای سطح تحصیلات زنان روستایی، مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها نیز افزایش یافته است.
- کمالی (۱۳۸۵) در مطالعهٔ خود پیرامون «الگوسازی تسهیل ارتباط دوسویه مروجان زن در دهستان میانکوه اردل» اثرات این طرح را به سه گروه تقسیم بندی می‌کند: ۱- اثرات طرح بر مروجان روستایی ۲- اثرات طرح در روستا و ۳- اثر طرح بر مشارکت زنان که مقولهٔ سوم به موارد زیر اشاره دارد (کمالی، ۱۳۸۵):

۱. کم شدن اختلاف زنان در روستا؛

۲. مشورت زنان و یافتن راه‌حل برای مشکلات؛

۳. شرکت زنان در کارهای گروهی مانند کمک به همدیگر در کارهای خیر؛

۴. همکاری و مشارکت بیشتر و فعال‌تر زنان در روستا مانند: نان پختن در جشن‌ها.

مطالعه سالاری (۱۳۸۸) درباره ارزشیابی اثربخشی طرح تسهیل‌گری زنان روستایی شهرستان مرودشت نیز نشان داد که تفاوت معناداری بین هر کدام از سطوح توانمندی اقتصادی، اجتماعی و روانی آزمودنی‌های مورد مطالعه در روستاهای مجری طرح در دو زمان قبل و بعد از اجرای طرح وجود دارد. صفری شالی (۱۳۸۷) افزایش پایگاه اجتماعی زنان را که به نوبه خود میزان مشارکت زنان روستایی را در امور مختلف به‌طور فزاینده‌ای بالا می‌برد به‌عنوان پیامد اجتماعی حاصل از برنامه‌های ایجاد شده برای توانمندسازی زنان روستایی معرفی می‌کند. مافی (۱۳۸۴) راه‌اندازی تشکلهای تعاونی را اقدامی ضروری برای توانمندسازی زنان روستایی معرفی می‌کند. اهداف دنبال شده در ارتباط با ایجاد تشکلهای تعاونی زنان روستایی عبارت هستند از: ایجاد اشتغال، سازماندهی مشاغل، افزایش درآمد و از همه مهم‌تر زمینه‌سازی برای حضور زنان روستایی و عشایری در فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی، همچنین به‌وجود آوردن روحیه خودباوری در این قشر زحمت‌کش جامعه و سیاست‌هایی مانند توسعه، گسترش، حمایت و تثبیت تعاونی‌های مرتبط را همراه با آموزش‌های خاص دنبال می‌کند.

مریدسادات و همکاران (۱۳۸۶) نیز اثربخشی طرح تسهیل‌گران زن روستایی در شهرستان دماوند را بررسی کرده‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از پیامدهای اجتماعی و فرهنگی طرح به ترتیب اولویت زیر بود:

۱. افزایش خودباوری و اعتماد به نفس زنان؛
۲. افزایش مشارکت در تصمیم‌گیری در ابعاد مختلف؛
۳. افزایش دسترسی به منابع و فرصت‌های آموزشی؛
۴. دستیابی به عوامل تسریع‌کننده مشارکت؛ و استفاده از دانش بومی زنان.

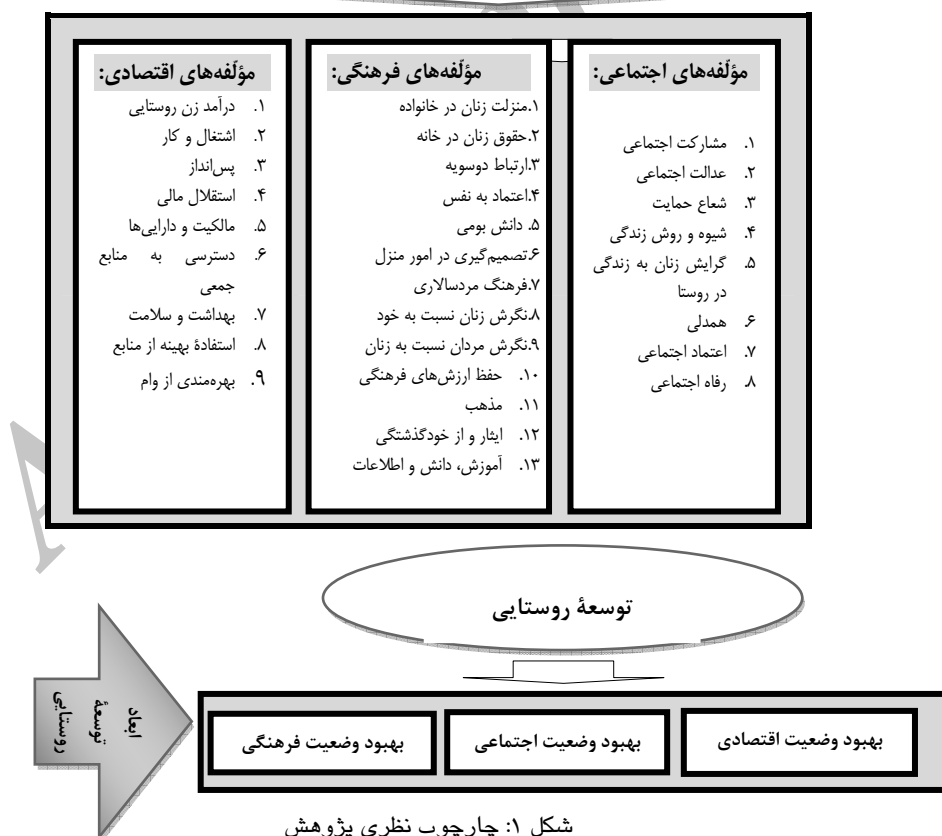
چارچوب نظری پژوهش

پس از جمع‌بندی از مرور پیشینه نگاشته‌ها پیرامون طرح تسهیل‌گر زنان روستایی و بازدیدها و مشاهدات میدانی، چارچوب نظری پژوهش تدوین شد (نگاره ۱). همان‌گونه که در شکل ۱ مشاهده می‌شود پیامدهای طرح تسهیل‌گران زن روستایی در سه بُعد اجتماعی،

فرهنگی و اقتصادی واکاوی قرار شده است. آن‌گاه در گام بعدی، بررسی شده است که مجموعه این مؤلفه‌ها (با در نظر گرفتن گویه‌های هر کدام) چگونه به توسعه روستایی منجر می‌شود. و در نهایت سهم هر کدام از این عوامل یا مؤلفه‌ها در توسعه روستایی (بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) به چه میزان است. در واقع هر یک از ابعاد توسعه روستایی که با در نظر گرفتن طرح تسهیل‌گری زنان روستایی به وجود آمده‌اند متغیرهای مستقل پژوهش، و رسیدن به توسعه روستایی متغیر وابسته این مطالعه را تشکیل می‌دهند.

پیامدهای طرح تسهیل‌گران زن روستایی

شکل ۱: چارچوب نظری پژوهش

روش

در این پژوهش از روش پیمایش به شیوه علی-مقایسه‌ای^۱ بهره گرفته شد. منطقه مورد مطالعه پژوهش، روستاهای دهستان سپیدار در شهرستان بویراحمد بودند. در شهرستان بویراحمد نه دهستان وجود دارد که در این پژوهش به دهستان سپیدار توجه شد. این دهستان شامل ۸۰ روستا است که طرح تسهیل‌گران زنان روستایی در ۲۶ روستای آن اجرا شده است. جامعه آماری پژوهش را زنان سن فعال جامعه (بین ۱۵ تا ۶۴ سال) در دو دسته روستاهای مجری و فاقد طرح تسهیل‌گر زنان روستایی تشکیل دادند. با استفاده از جدول نمونه‌گیری پاتن^۲ (۲۰۰۲) حجم نمونه بالغ بر ۲۱۰ نفر برآورد شد. سپس با به‌کارگیری نمونه‌گیری طبقه‌ای چند مرحله‌ای^۳ دو روستای مجری و دو روستای فاقد طرح شناسایی و انتخاب شدند. آن‌گاه در روستاهای فاقد طرح، ۹۵ زن روستایی انتخاب و مطالعه شدند. در روستاهای مجری طرح نیز ۱۱۵ زن روستایی (۵۵ زن فعال^۴ یا شرکت‌کننده در طرح در روستاهای مجری و ۶۰ زن غیرفعال^۵ یا بدون مشارکت در همان روستاهای مجری) انتخاب و بررسی شدند. زنان فعال زانی بودند که در برنامه‌ها و فعالیت‌های طرح تسهیل‌گری که در روستا اجرا شده بود، ثبت نام و شرکت مستمر داشتند. زنان غیر فعال زانی بودند که با وجود اجرای طرح تسهیل‌گری در روستای آن‌ها، در هیچ یک از فعالیت‌ها و برنامه‌های آن مشارکت نداشته و ثبت نام نکرده بودند. زنان فاقد طرح^۶ نیز کسانی بودند که در روستاهایی سکونت داشتند که طرح تسهیل‌گری در آن روستا اجرا نشده بود. به عبارت دیگر این زنان در روستاهای سکونت داشتند که مجری طرح تسهیل‌گر زنان روستایی نبودند. برای دسترسی به اطلاعات میدانی از ابزار پرسشنامه با سؤالات بسته طیف لیکرتی (خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵) و تعدادی سؤال

1. Casual comparastive research

2. Patten

3. Stratified random sampling

۴. زن فعال به زنان روستایی اطلاق می‌شود که در برنامه‌ها و فعالیت‌های طرح تسهیل‌گری در روستاهای مجری طرح شرکت داشته و فعالیت کرده‌اند.

۵. زن غیر فعال به زنان روستایی اطلاق می‌شود که به‌رغم اجرای طرح در روستای آن‌ها، هیچ‌گونه مشارکت یا فعالیتی در برنامه‌های آن نداشته‌اند.

۶. زنان فاقد طرح به زنان روستایی اطلاق می‌شود که در روستاهایی سکونت داشتند که مجری طرح تسهیل‌گران زن روستایی نبودند. اصولاً در روستای آن‌ها طرح اجرا نشده بود.

کوتاه پاسخ استفاده شد. پرسشنامه‌های این پژوهش بر اساس دو شاخص اصلی اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی طراحی شد، که این پرسشنامه‌ها شامل ویژگی‌های فردی زنان روستایی، اطلاعات مورد نیاز برای تغییر نقش شاخص‌ها در ارتباط با پیامدهای طرح تسهیل‌گری زنان روستایی است. نظر متخصصان و کارشناسان ترویج استان، مبنای اعتبارسنجی یا روایی صوری پرسشنامه قرار گرفت. برای تعیین قابلیت اعتماد پرسشنامه، مطالعه راهنما انجام شد. ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه بین ۰/۷۰ تا ۰/۹۷ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مطلوب پرسشنامه بود. پرسش نامه تأیید شده با استفاده از روش مصاحبه ساختارمند از نمونه آماری تکمیل شد. پس از جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار SPSS17، داده‌ها پردازش شد و از آماره‌های توصیفی شامل جدول فراوانی، میانگین و تحلیل استنباطی شامل تی تست (وابسته و مستقل)، آزمون تحلیل واریانس، آنالیز کواریانس استفاده شد.

یافته‌ها

تحلیل واریانس وضعیت اقتصادی زنان روستایی قبل از اجرای طرح تسهیل‌گری

جدول ۱ وضعیت اقتصادی زنان روستایی (سه گروه مورد مطالعه) را در قبل از اجرای طرح تسهیل‌گری زنان روستایی نشان می‌دهد. طبق یافته‌های جدول ۱، در مؤلفه‌های درآمد، اشتغال و کار، پس‌انداز، استقلال مالی، مالکیت و دارایی و بهداشت و سلامت میانگین دو گروه زنان مورد مطالعه در روستاهای فاقد طرح و زنان غیرفعال در روستاهای مجری طرح تفاوت معناداری وجود ندارد. به عبارتی دیگر میانگین مربوط به مؤلفه‌های مذکور تقریباً در این دو گروه یکسان هستند (جدول ۱)، حال آن‌که با توجه به نتایج آزمون آماری (آنالیز واریانس^۱) و آزمون تعقیبی (توکی^۲) می‌توان اذعان کرد که در خصوص میانگین مؤلفه‌های بالا، دو گروه مذکور با گروه سوم (زنان فعال) تفاوت معناداری وجود دارد. علاوه بر این، یافته‌های جدول ۱ حاکی از این است که بین میانگین مربوط به مؤلفه دسترسی به منابع جمعی برای زنان فعال ($\bar{X}_1=1/75$) و زنان روستاهای فاقد طرح ($\bar{X}_2=1/73$) تفاوت معناداری وجود ندارد، در حالی که بین میانگین این گروه با میانگین زنان غیرفعال ($\bar{X}_3=1/54$) تفاوت معناداری مشاهده می‌شود

1. ANOVA (Analysis of variance)
2. Tukey

($F = 5/633$ و $P = 0/004$). به عبارت دیگر، زنان غیرفعال نسبت به دو گروه دیگر دسترسی کمتری به منابع جمعی (استفاده از سرویس حمل و نقل شهری، کتابخانه، و رسانه‌های جمعی) داشته‌اند. همچنین تفاوت میانگین مربوط به مؤلفه استفاده بهینه از منابع برای زنان فعال ($\bar{X} = 2/86$) و غیرفعال ($\bar{X} = 2/82$) در روستاهای مجری طرح معنادار نشده است، در حالی که زنان در روستاهای فاقد طرح ($\bar{X} = 2/36$) در این خصوص با دو گروه دیگر متفاوت هستند. یعنی زنان مورد مطالعه روستاهای فاقد طرح نسبت به دو گروه دیگر در سنجش وضعیت قبل، صرفه‌جویی کمتری در استفاده از آب آشامیدنی، برق، گاز و تلفن داشته‌اند. همچنین در بین دو گروه زنان فعال و غیرفعال در روستاهای مجری طرح از نظر بهره‌مندی از وام و تسهیلات تفاوت معناداری وجود ندارد. لیکن میان زنان فعال ($\bar{X} = 1/05$) و زنان روستایی فاقد طرح ($\bar{X} = 1$) تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر زنان فعال تا حدودی وام و تسهیلات بیشتری نسبت به زنان روستاهای بدون طرح دریافت کرده‌اند.

به طور کلی، از حاصل جمع مؤلفه‌های اقتصادی در هر یک از سه گروه زنان مورد مطالعه و مقایسه آن می‌توان اذعان کرد که زنان فعال نسبت به دو گروه دیگر دارای وضعیت اقتصادی بهتری در قبل از طرح بوده‌اند ($F = 16/60$ و $P = 0/001$). به عبارت دیگر، در سال شروع طرح تسهیل‌گران، هر سه گروه زنان در شرایط یکسان اقتصادی قرار نداشته و زنان فعال وضعیت نسبی اقتصادی بهتری داشته‌اند. بنابراین، در سال (نقطه) شروع طرح، زنان روستایی فعال جلوتر از دو گروه دیگر بوده‌اند.

جدول ۱: آنالیز واریانس یک‌طرفه مربوط به وضعیت اقتصادی قبل از طرح

P	F	گروه‌های زنان روستایی			مؤلفه‌های اقتصادی	رتبه
		زنان بدون طرح	زنان غیرفعال	زنان فعال		
۰/۰۰۱	۱۰/۹۵۶	^a ۱/۳۵	۱/۳۳ ^a	^b ۱/۶۰	درآمد	۱
۰/۰۰۲	۶/۲۸۴	^a ۱/۰۴	^a ۱/۰۱	^b ۱/۱۲	اشتغال و کار	۲
۰/۰۲۲	۳/۹۰۷	^a ۱/۰۰	^a ۱/۰۰	^b ۱/۰۵	پس‌انداز	۳
۰/۰۰۶	۵/۲۷۶	^a ۱/۰۱	^a ۱/۰۰	^b ۱/۱۱	استقلال مالی	۴
۰/۰۰۱	۲۴/۱۳۰	^a ۱/۰۲	^a ۱/۰۶	^b ۱/۱۷	مالکیت و دارایی	۵
۰/۰۰۴	۵/۶۳۳	^a ۱/۱۳	^b ۱/۵۴	^a ۱/۷۵	دسترسی به منابع جمعی	۶
۰/۰۰۱	۱۱/۴۸۲	^a ۲/۵۶	^a ۲/۷۵	^b ۲/۹۶	بهداشت و سلامت	۷
۰/۰۰۱	۱۵/۴۴۳	^a ۲/۳۶	^b ۲/۸۲	^b ۲/۸۶	استفاده بهینه از منابع	۸
۰/۰۲۹	۳/۵۸۵	^a ۱/۰۰	^{ab} ۱/۰۰	^b ۱/۰۵	بهره‌مندی از وام و تسهیلات	۹
۰/۰۰۱	۱۶/۶۰۱	^a ۱/۴۶	^a ۱/۵۰	^b ۱/۶۱	اقتصادی (کل)	۱۰

توضیح: در هر ردیف نتایج حاصل از آزمون تعقیبی توکی، حروف غیر یکسان نشان‌دهنده تفاوت معناداری در سطح پنج درصد است.

x دامنه میانگین‌ها از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵ است.

تحلیل واریانس وضعیت اجتماعی-فرهنگی زنان روستایی قبل از اجرای طرح تسهیل‌گری

با توجه به جدول ۲، یافته‌ها نشان داد وضعیت اجتماعی-فرهنگی زنان روستایی مورد مطالعه در قبل از اجرای طرح تسهیل‌گران در وضعیت یکسانی قرار داشته است ($F = 2/58$ و $P = 0/079$). بنابراین، از نظر وضعیت اجتماعی-فرهنگی در قبل از اجرای طرح تفاوت معناداری در میان سه گروه زنان روستایی مورد مطالعه وجود نداشته است (جدول ۲). افزون بر آن، نتایج جدول ۲ حاکی از آن است که میانگین مؤلفه‌های مربوط به گرایش به زندگی در روستا، اعتماد به نفس و ایثار و از خودگذشتگی تنها میان دو گروه زنان فعال و زنان روستاهای بدون طرح تفاوت معنادار دارد (جدول ۲). به عبارت دیگر زنان در روستاهای فاقد طرح گرایش بیشتری به زندگی در روستا داشته و اعتماد به نفس و از خودگذشتگی بیشتری نسبت به زنان فعال در قبل از طرح تسهیل‌گران داشته‌اند. همچنین بین میانگین اعتماد اجتماعی برای زنان فعال ($\bar{x} = 2/29$) و غیرفعال ($\bar{x} = 2/78$) در روستاهای مجری طرح تفاوت

معناداری وجود ندارد. در حالی که این دو گروه با زنان فاقد طرح ($\chi^2=2/48$) تفاوت معناداری دارند. یعنی این که زنان بدون طرح نسبت به دو گروه دیگر اعتماد اجتماعی ($F=9/195$) و در سال (نقطه) شروع طرح در وضعیت اجتماعی و فرهنگی یکسانی قرار داشته و در نقطه آغازین در یک جایگاه بوده‌اند.

جدول ۲: آنالیز واریانس یک‌طرفه مربوط به وضعیت اجتماعی- فرهنگی قبل از طرح

P	F	گروه‌های زنان روستایی			مؤلفه‌های اجتماعی- فرهنگی	رتبه
		زنان بدون طرح	زنان غیرفعال	زنان فعال		
۰/۰۰۳	۶/۰۳۶	b _{۱/۷۶}	b _{۱/۷۳}	a _{۱/۴۰}	حمایت از زنان روستایی	۱
۰/۳۰۷	۱/۸۱	a _{۲/۲۰}	a _{۲/۰۵}	a _{۲/۰۳}	عدالت اجتماعی	۲
۰/۰۰۱	۶/۹۵۶	b _{۲/۰۰}	b _{۱/۸۷}	a _{۲/۲۲}	شیوه و روش زندگی	۳
۰/۰۰۳	۶/۱۳۷	b _{۳/۳۴}	b _{۳/۳۸}	a _{۳/۰۱}	مذهب و اعتقادات دینی	۴
۰/۰۱۹	۴/۰۲۷	b _{۳/۶۳}	a _{۳/۴۱}	a _{۳/۱۹}	گرایش به زندگی در روستا	۵
۰/۰۰۱	۳۲/۳۶	b _{۱/۴۱}	b _{۱/۳۸}	a _{۱/۹۴}	آموزش، دانش و اطلاعات	۶
۰/۰۶۱	۲/۸۳	a _{۲/۹۱}	a _{۳/۱۶}	a _{۲/۹۶}	رفاه اجتماعی	۷
۰/۰۰۱	۲۰/۴۷	a _{۱/۹۳}	a _{۱/۹۸}	b _{۲/۳۶}	مشارکت اجتماعی	۸
۰/۰۰۱	۸/۱۹۷	a _{۱/۱۶}	a _{۱/۲۶}	b _{۱/۵۶}	دانش بومی	۹
۰/۰۰۲	۶/۷۰۲	a _{۲/۱۸}	a _{۲/۱۰}	b _{۱/۸۱}	تصمیم‌گیری در امور منزل	۱۰
۰/۰۰۱	۱۴/۳۳	a _{۱/۴۴}	a _{۱/۳۴}	b _{۱/۶۴}	ارتباط دوسویه	۱۱
۰/۸۴۳	۰/۱۷۱	a _{۲/۸۱}	a _{۲/۸۴}	a _{۲/۸۵}	نگرش زنان نسبت به خود	۱۲
۰/۰۵۸	۲/۸۸	a _{۲/۸۶}	a _{۲/۵۱}	a _{۲/۴۶}	حفظ ارزش‌های فرهنگی	۱۳
۰/۰۴۱	۳/۲۳۸	a _{۱/۹۱}	a _{۱/۹۴}	b _{۲/۲۶}	منزلت زنان در خانه	۱۴
۰/۳۹۵	۰/۹۳۴	a _{۲/۸۵}	a _{۳/۰۷}	a _{۲/۹۳}	حقوق زن	۱۵
۰/۰۰۶	۵/۳۱۳	a _{۲/۸۱}	a _{۲/۸۷}	b _{۲/۴۰}	همدلی	۱۶
۰/۰۰۵	۵/۳۴۹	a _{۳/۳۲}	a _{۳/۱۰}	b _{۳/۰۴}	اعتماد به نفس	۱۷
۰/۰۰۱	۹/۱۹۵	b _{۲/۷۸}	a _{۲/۴۸}	a _{۲/۲۹}	اعتماد اجتماعی	۱۸
۰/۸۷۲	۰/۱۳۷	a _{۳/۶۵}	a _{۳/۶۴}	a _{۳/۷۵}	نگرش مردان نسبت به زنان	۱۸
۰/۰۲۴	۳/۸۰۴	a _{۲/۵۷}	a _{۲/۴۰}	b _{۲/۱۵}	ایثار و از خود گذشتگی	۲۰
۰/۰۷۹	۲/۵۸۵	a _{۲/۵۲}	a _{۲/۴۲}	a _{۲/۳۳}	اجتماعی- فرهنگی (کل)	۲۱

توضیح: در هر ردیف نتایج حاصل از آزمون تعقیبی توکی، حروف غیر یکسان نشان‌دهنده تفاوت معناداری در سطح پنج درصد است.

*دامنه میانگین‌ها از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵ است.

تحلیل واریانس وضعیت اقتصادی زنان روستایی بعد از اجرای طرح تسهیل‌گری

طبق یافته‌های موجود در جدول ۳، وضعیت اقتصادی زنان در سه گروه مورد مطالعه در بعد از طرح نیز متفاوت است. یافته‌ها حاکی از آن است که در بعد از طرح نیز وضعیت اقتصادی زنان فعال تفاوت معناداری با دو گروه دیگر دارد ($F=29/47$ و $P=0/001$). در این میان، میانگین مربوط به مؤلفه‌های پس‌انداز، استقلال مالی، مالکیت و دارایی و دسترسی به منابع جمعی برای زنان فاقد در روستاهای بدون طرح و زنان غیرفعال در بعد از طرح تفاوت معناداری ندارند. به عبارتی دیگر میانگین مربوط به مؤلفه‌های مذکور تقریباً یکسان است (جدول ۳). نظر به نتایج آزمون آماری (آنالیز واریانس) و آزمون تعقیبی توکی می‌توان اذعان داشت که میانگین دو گروه مذکور با گروه زنان فعال تفاوت معناداری وجود دارد. یعنی وضعیت پس‌انداز ($F=1/14$ ، $P=0/238$)، استقلال مالی ($F=1/38$ ، $P=0/531$)، مالکیت و دارایی ($F=1/39$ ، $P=0/531$) و دسترسی به منابع جمعی ($F=2/49$ ، $P=0/291$) برای زنان فعال (بعد از طرح) نسبت به دو گروه دیگر بهبود یافته است. علاوه بر این، یافته‌های جدول ۳ حاکی از این است که میانگین مربوط به مؤلفه درآمد ($F=26/521$ و $P=0/001$)، اشتغال ($F=15/303$ و $P=0/001$) و بهداشت و سلامت ($F=89/338$ و $P=0/001$) در هر سه گروه متفاوت شده است. به عبارت دیگر زنان فعال، درآمد بیشتری نسبت به دو گروه دیگر دارند. درآمد مربوط به زنان غیرفعال نسبت به دو گروه دیگر کمتر و درآمد مربوط به زنان بدون طرح نسبت به زنان فعال کمتر و نسبت به زنان غیرفعال بیشتر است. برای متغیر اشتغال و بهداشت و سلامت نیز به همین ترتیب است. همچنین میانگین استفاده بهینه از منابع برای زنان بدون طرح و زنان فعال تفاوت معناداری دارد. این در حالی است که بین میانگین بهره‌مندی از وام و تسهیلات برای زنان بدون طرح ($F=1/16$ ، $P=0/691$) و زنان فعال ($F=1/20$ ، $P=0/661$) تفاوت معناداری وجود ندارد. همچنین میانگین دو گروه مذکور با میانگین مربوط به زنان غیرفعال ($F=1/05$ ، $P=0/811$) تفاوت معناداری وجود دارد. بنابراین، یافته‌ها نشان می‌دهند زنان فعال در روستاهای با طرح از نظر اقتصادی وضعیت مطلوب‌تری نسبت به زنان غیرفعال و بدون طرح دارند. اگرچه در قبل از طرح نیز وضعیت به همین گونه بوده است. در کل می‌توان گفت تا بدین‌جا آزمون‌ها و تحلیل‌های انجام شده نتوانسته است سهم و نقش طرح تسهیل‌گران را در بهبود وضعیت اقتصادی زنان روستایی به طور مشخص و روشن نمایان کند و نیاز به آزمون‌های پیشرفته‌تری است که در بخش‌های بعدی مقاله از آزمون

تحلیل کواریانس برای این منظور استفاده شده است.

جدول ۳: آنالیز واریانس یکطرفه مربوط به وضعیت اقتصادی بعد از طرح

P	F	گروه‌های زنان			مؤلفه‌های اقتصادی	رتبه
		زنان بدون طرح	زنان غیرفعال	زنان فعال		
۰/۰۰۱	۲۶/۵۲۱	a _{۱/۶۰}	b _{۱/۴۱}	c _{۱/۹۴}	درآمد	۱
۰/۰۰۱	۱۵/۳۰۳	a _{۱/۲۱}	b _{۱/۰۸}	c _{۱/۳۳}	اشتغال و کار	۲
۰/۰۰۱	۱۷/۸۱۰	a _{۱/۰۰}	a _{۱/۰۰}	b _{۱/۱۴}	پس‌انداز	۳
۰/۰۰۱	۱۲/۸۶۰	a _{۱/۱۴}	a _{۱/۰۶}	b _{۱/۳۸}	استقلال مالی	۴
۰/۰۰۱	۲۱/۸۱۴	a _{۱/۲۰}	a _{۱/۱۷}	b _{۱/۳۹}	مالکیت و دارایی	۵
۰/۰۰۱	۱۴/۷۹۱	a _{۲/۲۲}	a _{۲/۱۰}	b _{۲/۴۹}	دسترسی به منابع جمعی	۶
۰/۰۰۱	۸۹/۷۳۸	a _{۲/۷۴}	b _{۳/۱۲}	c _{۳/۷۸}	بهداشت و سلامت	۷
۰/۰۰۲	۶/۲۵۱	a _{۳/۵۰}	ab _{۳/۷۵}	b _{۳/۹۰}	استفاده بهینه از منابع	۸
۰/۰۰۲	۶/۲۴۲	b _{۱/۱۶}	a _{۱/۰۵}	b _{۱/۲۰}	بهره‌مندی از وام و تسهیلات	۹
۰/۰۰۱	۲۹/۴۷	a _{۱/۷۶}	a _{۱/۷۵}	b _{۲/۰۴}	اقتصادی (کل)	۱۰

توضیح: در هر ردیف نتایج حاصل از آزمون تعقیبی توکی، حروف غیر یکسان نشان‌دهنده تفاوت معناداری در سطح پنج درصد است.

× میانگین‌ها از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵ است.

تحلیل واریانس وضعیت اجتماعی - فرهنگی زنان روستایی بعد از اجرای طرح

تسهیل‌گری

یافته‌های جدول ۴ نشان داد پس از اجرای طرح تسهیل‌گران، زنان فعال طرح تسهیل‌گران در وضعیت مطلوب‌تر فرهنگی و اجتماعی در مقایسه با زنان غیرفعال و فاقد طرح قرار گرفته‌اند ($F = ۴۷/۲۹$ و $P = ۰/۰۰۱$). نظر به نتایج آزمون تعقیبی توکی می‌توان اذعان داشت که بین میانگین مربوط به مؤلفه‌های شیوه و روش زندگی، آموزش، رفاه اجتماعی، مشارکت اجتماعی، دانش بومی، نگرش زنان نسبت به خود، منزلت زنان در خانه، حقوق زن و اعتماد به نفس برای زنان بدون طرح و زنان غیرفعال با میانگین مؤلفه‌های مذکور برای زنان فعال تفاوت معناداری وجود دارد (جدول ۴). به عبارت دیگر زنان فعال شیوه و روش زندگی بهتر

($\chi^2=3/10$)، دانش و اطلاعات ($\chi^2=2/50$)، رفاه اجتماعی ($\chi^2=3/85$)، مشارکت اجتماعی ($\chi^2=3/15$)، دانش بومی ($\chi^2=1/94$)، منزلت ($\chi^2=3/21$)، حقوق ($\chi^2=3/93$) و اعتماد به نفس ($\chi^2=3/54$) بالاتری، نسبت به دو گروه دیگر دارند. همچنین زنان فعال دارای ارتباط دوسویه بیشتری نسبت به دو گروه دیگر است. میانگین ارتباط دوسویه برای زنان بدون طرح نسبت به زنان فعال کمتر و نسبت به میانگین زنان غیرفعال بیشتر است. زنان غیرفعال نسبت به دو گروه دیگر کم‌ترین ارتباط دوسویه را دارند. به‌طور کلی، همان‌گونه که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود، بین میانگین وضعیت اجتماعی- فرهنگی (کل)، برای زنان بدون طرح ($\chi^2=2/74$) و زنان غیرفعال ($\chi^2=2/63$) بعد از طرح تفاوت معناداری وجود ندارد. در حالی که بین میانگین این دو گروه با زنان فعال ($\chi^2=3/11$) تفاوت معناداری دیده می‌شود.

از مقایسه یافته‌های جدول ۲ و ۴ چنین استنباط می‌شود که طرح تسهیل‌گران زن روستایی بر وضعیت اجتماعی- فرهنگی زنان مشارکت‌کننده در طرح مؤثر بوده، چرا که در پیش از طرح هر سه گروه در یک سطح از وضعیت اجتماعی- فرهنگی قرار داشته‌اند در حالی که در بعد از طرح زنان فعال متفاوت از دو گروه دیگر شده‌اند، لیکن میزان تأثیر و سهم طرح هنوز مشخص و روشن نشده است که لازم است آزمون‌های آماری پیشرفته‌تری اخذ شود که در بخش‌های بعدی مقاله از آزمون‌های کواریانس برای این منظور استفاده شده است.

جدول ۴: آنالیز واریانس یک‌طرفه مربوط به وضعیت اجتماعی- فرهنگی بعد از طرح

P	F	گروه‌های زنان			مؤلفه‌های اجتماعی- فرهنگی	رتبه
		زنان بدون طرح	زنان غیرفعال	زنان فعال		
۰/۶۳۵	۰/۴۵۵	^a ۱/۸۸	^a ۱/۹۰	^a ۱/۸۰	حمایت از زنان روستایی	۱
۰/۰۸۰	۲/۵۵	^a ۲/۵۰	^a ۲/۲۸	^a ۲/۵۵	عدالت اجتماعی	۲
۰/۰۰۱	۳۴/۲۱۴	^a ۲/۴۰	^a ۲/۴۱	^b ۳/۱۰	شیوه و روش زندگی	۳
۰/۰۹۳	۲/۴۰	^a ۳/۸۲	^a ۳/۹۲	^a ۴/۰۱	مذهب و اعتقادات دینی	۴
۰/۰۱۵	۴/۲۷۷	^a ۳/۷۳	^a ۳/۵۴	^b ۴/۰۵	گرایش به زندگی در روستا	۵
۰/۰۰۱	۱۲۷/۵۶	^a ۱/۵۴	^a ۱/۵۰	^b ۲/۵۰	آموزش، دانش و اطلاعات	۶
۰/۰۰۱	۱۵/۱۱۶	^a ۳/۳۳	^a ۳/۵۰	^b ۳/۸۵	رفاه اجتماعی	۷
۰/۰۰۱	۱۳۸/۸۰	^a ۲/۱۰	^a ۲/۰۸	^b ۳/۱۵	مشارکت اجتماعی	۸
۰/۰۰۱	۲۲/۳۸۵	^a ۱/۲۲	^a ۱/۴۲	^b ۱/۹۴	دانش بومی	۹

P	F	گروه‌های زنان			مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی	ردیف
		زنان بدون طرح	زنان غیرفعال	زنان فعال		
۰/۰۰۶	۵/۲۳۰	^a ۲/۷۶	^b ۲/۴۳	^{ab} ۲/۶۰	تصمیم‌گیری در امور منزل	۱۰
۰/۰۰۱	۵۷/۷۸۴	^a ۱/۷۵	^b ۱/۴۴	^c ۲/۱۹	ارتباط دوسویه	۱۱
۰/۰۰۱	۴۴/۵۳۹	^a ۳/۲۱	^a ۳/۱۸	^b ۳/۸۰	نگرش زنان نسبت به خود	۱۲
۰/۱۵۵	۱/۸۸	^a ۲/۹۰	^a ۲/۶۵	^a ۳/۰۸	حفظ ارزش‌های فرهنگی	۱۳
۰/۰۰۱	۳۶/۲۴۳	^a ۱/۹۸	^a ۲/۱۲	^b ۳/۲۱	منزلت زنان در خانه	۱۴
۰/۰۰۱	۲۰/۷۷۵	^a ۳/۰۷	^a ۳/۱۳	^b ۳/۹۳	حقوق زن	۱۵
۰/۷۱۹	۰/۴۸۹	^a ۳/۱۷	^a ۳/۱۶	^a ۳/۳۲	همدلی	۱۶
۰/۰۰۴	۵/۷۴۸	^a ۳/۲۷	^a ۳/۲۳	^b ۳/۵۴	اعتماد به نفس	۱۷
۰/۰۶۳	۲/۸۰	^a ۲/۶۰	^a ۲/۳۵	^a ۲/۵۹	اعتماد اجتماعی	۱۸
۰/۰۰۵	۵/۴۱۱	^a ۳/۹۱	^{ab} ۴/۰۳	^b ۴/۳۳	نگرش مردان نسبت به زنان	۱۹
۰/۰۸۳	۲/۷۹	^a ۲/۵۹	^a ۲/۴۵	^a ۲/۴۵	ایثار و از خود گذشتگی	۲۰
۰/۰۰۱	۴۷/۲۹	^a ۲/۷۴	^a ۲/۶۳	^b ۳/۱۱	اجتماعی - فرهنگی (کل)	۲۱

توضیح: در هر ردیف نتایج حاصل از آزمون تعقیبی توکی، حروف غیر یکسان نشان‌دهنده تفاوت معناداری در

سطح پنج درصد است.

*دامنه میانگین‌ها از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵ است.

تحلیل کواریانس وضعیت اقتصادی زنان فعال و بدون طرح

همان‌گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، با کنترل متغیر وضعیت اقتصادی قبل، بین میانگین وضعیت اقتصادی آزمودنی‌ها (زنان فعال و زنان روستاهای فاقد طرح) بعد از طرح اختلاف معناداری ($p = 0/001$) مشاهده می‌شود. همچنین بین میانگین مربوط به متغیر کنترل شده (وضعیت اقتصادی قبل) مربوط به آزمودنی‌ها نیز تفاوت معناداری ($p = 0/001$) وجود دارد. با توجه به نتایج حاصل می‌توان ادعا کرد که طرح تسهیل‌گری زنان روستایی اثر معناداری داشته است، اگرچه بین میانگین دو گروه از قبل نیز تفاوت وجود داشته است. این یافته تا حدودی همسو با مطالعه سالاری (۱۳۸۸) است، با این تفاوت که در یافته سالاری بین میانگین مربوط به متغیر کنترل (وضعیت توانمندی اقتصادی قبل از طرح آزمودنی‌ها از نظر داشتن تعداد واحد دامی) تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول ۵: آزمون تحلیل کواریانس وضعیت اقتصادی زنان فعال و بدون طرح

P	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	جمع مربعات	
۰/۰۰۱	۵۱/۸۷۸	۰/۹۵۲	۲	۱/۹۰۴	مدل تصحیح شده
۰/۰۰۱	۳۳/۴۶۹	۰/۶۱۴	۱	۰/۶۱۴	تفکیک شده
۰/۰۰۱	۳۳/۴۶	۰/۴۴	۱	۰/۴۴	گروه زنان فعال و زنان بدون طرح
۰/۰۰۱	۲۴/۱۵	۰/۵۴	۱	۰/۵۴	وضعیت اقتصادی قبل
		۰/۰۱۸	۹۱	۱/۶۷۰	خطا
			۹۴	۳۲۹/۰۶	کل
			۹۳	۳/۵۷۳	مدل تصحیح شده نهایی

منبع: یافته‌های پژوهش R squared = ۰/۵۳۳, (Adjusted R squared = ۰/۵۲۲)

تحلیل کواریانس وضعیت اجتماعی - فرهنگی زنان فعال و بدون طرح

همان‌گونه که در جدول ۶ مشاهده می‌شود، بین میانگین وضعیت اجتماعی - فرهنگی آزمودنی‌ها (زنان فعال و زنان بدون طرح) اختلاف معناداری ($p = ۰/۰۰۱$) مشاهده می‌شود. همچنین بین میانگین مربوط به متغیر کنترل شده (وضعیت اجتماعی - فرهنگی قبل) مربوط به آزمودنی‌ها نیز تفاوت معناداری ($p = ۰/۰۰۱$) وجود دارد. با توجه به نتایج حاصله می‌توان اذعان کرد که طرح تسهیل‌گری زنان روستایی اثر معناداری داشته است، اگرچه بین میانگین دو گروه از قبل نیز تفاوت وجود داشته است. به عبارت دیگر وضعیت اجتماعی - فرهنگی دو گروه زنان فعال و زنان بدون طرح از قبل متفاوت بوده و هم اکنون نیز متفاوت است.

جدول ۶: آزمون تحلیل کواریانس وضعیت اجتماعی- فرهنگی زنان فعال و بدون طرح

P	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	جمع مربعات	
۰/۰۰۱	۶۶/۵۹	۲/۳۱	۲	۴/۶۳۶	مدل تصحیح شده
۰/۰۰۱	۲۰/۸۴	۰/۷۲۶	۱	۰/۷۲۶	تفکیک شده
۰/۰۰۱	۸۳/۷۹	۲/۹۱	۱	۲/۹۱	گروه زنان فعال و زنان بدون طرح
۰/۰۰۱	۷۲/۰۲	۲/۵۰	۱	۲/۵۰	وضعیت اجتماعی- فرهنگی قبل
		۰/۰۳۵	۸۶	۲/۹۹	خطا
			۸۹	۷۲۵/۹۵	کل
			۸۸	۷/۶۳	مدل تصحیح شده نهایی

R squared = ۰/۶۰۸, (Adjusted R squared= ۰/۵۹۹)

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل واریانس یک‌طرفه ابعاد توسعه در سه گروه زنان در قبل و بعد از طرح

همان‌گونه که در جدول ۷ ملاحظه می‌شود، نتایج حاصل از تحلیل واریانس وضعیت اقتصادی زنان روستایی تفاوت معناداری را نشان می‌دهد ($F=10/56$ و $P=0/001$). آزمون تعقیبی توکی حاکی از آن است که وضعیت اقتصادی قبل از طرح زنان فعال در مقایسه با دو گروه دیگر متفاوت بوده است. به عبارت دیگر زنان فعال در قبل از طرح در وضعیت اقتصادی مطلوب‌تری قرار داشته‌اند. یافته‌های حاصل از مقایسه وضعیت اقتصادی زنان روستایی مورد مطالعه در بعد از طرح نیز مؤید آن است که در بعد از طرح نیز وضعیت اقتصادی زنان فعال متفاوت از زنان در دو گروه دیگر است. به طوری که زنان فعال در وضعیت اقتصادی بالاتری قرار گرفته‌اند. مقدار میانگین برای زنان فعال در حال حاضر $2/04$ و برای زنان غیرفعال و زنان فاقد طرح به ترتیب $1/75$ و $1/76$ است. موارد گفته شده حاکی از آن است که وضعیت اقتصادی زنان در روستاهای مجری در قبل از طرح با هم متفاوت بوده و در حال حاضر نیز متفاوت است. برای سنجش میزان این تفاوت، تفاضل میانگین وضعیت اقتصادی زنان فعال و بدون طرح در زمان‌های قبل و بعد (حال حاضر) محاسبه شد. نتایج نشان داد وضعیت اقتصادی زنان در روستاهای مجری طرح به میزان $0/13$ (در دامنه یک تا پنج) بهبود یافته است. علاوه بر این، با توجه به نتایج آزمون آماری (تحلیل واریانس) و آزمون تعقیبی توکی در بُعد اجتماعی- فرهنگی می‌توان ادعان داشت که بین میانگین وضعیت اجتماعی- فرهنگی زنان

مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود دارد ($F=35/73$ و $P=0/001$). بررسی‌ها حاکی از آن است که هر سه گروه زنان مورد مطالعه در قبل از طرح وضعیت فرهنگی و اجتماعی یکسانی داشته‌اند و تفاوت معناداری مشاهده نشده است. این درحالی است که در حال حاضر گروه‌های مذکور از نظر شاخص اجتماعی- فرهنگی متفاوت شده‌اند، به طوری که در حال حاضر زنان فعال در وضعیت اجتماعی- فرهنگی مناسب‌تری در مقایسه با دو گروه دیگر هستند (جدول ۷). برای سنجش میزان این تفاوت، تفاضل میانگین مربوط به وضعیت اجتماعی- فرهنگی زنان فعال و فاقد طرح در زمان‌های قبل و بعد (حال حاضر) محاسبه شد. نتایج حکایت از تأثیر ۰/۴۶ (در دامنه یک تا پنج) دارد. بنابراین، می‌توان اذعان داشت که طرح مذکور وضعیت اجتماعی- فرهنگی زنان مشمول در طرح به میزان ۰/۴۶ بهبود بخشیده است (جدول ۷). این یافته حکایت از آن دارد که طرح تسهیل‌گران زن روستایی در هر دو بُعد اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی مؤثر بوده و این تأثیر افزایشی بوده و در بُعد اجتماعی- فرهنگی تأثیر مشهودتر و افزون‌تری داشته است.

جدول ۷: آنالیز واریانس یک‌طرفه ابعاد توسعه در سه گروه زنان روستایی در قبل و بعد از طرح

نوع مؤلفه	گروه‌بندی زنان					
	زنان فعال با طرح		زنان غیرفعال با طرح		زنان بدون طرح	
	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد
اقتصادی	b _{1/61}	d _{2/04}	a _{1/50}	c _{1/75}	a _{1/46}	c _{1/76}
اجتماعی- فرهنگی	a _{2/43}	d _{3/11}	a _{2/42}	bc _{2/63}	ab _{2/52}	c _{2/74}
					F	P
					۱۰/۵۶	۰/۰۰۱
						۰/۱۳

توضیح: در هر ردیف نتایج حاصل از آزمون تعقیبی توکی، حروف غیر یکسان نشان‌دهنده تفاوت معناداری در سطح پنج درصد است.

*دامنه میانگین‌ها از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵ است.

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی پیامدها و اثرات طرح تسهیل‌گران زن روستایی به برنامه‌ریزان و سیاست‌گزاران توسعه روستایی کشور کمک خواهد کرد تا مطلوبیت، مؤفقیت، کاستی‌ها، نقایص و تهدیدهای

طرح مذکور را به روشنی درک کرده و در جهت رفع نواقص موجود و حداکثر کردن کارایی آن در توسعه روستایی گام بردارند. علاوه بر آن، با انجام دادن این گونه مطالعات به مجریان این طرح نشان داده می‌شود که تلاش‌های آن‌ها به منظور حمایت از قشر زنان روستایی تا چه حد نقش مفیدی در زندگی آن‌ها داشته است.

از جمله برون‌دادهای این پژوهش آن بود که طرح توانسته است وضعیت اجتماعی-فرهنگی زنان روستایی شرکت‌کننده در آن را بهبود بخشد. دلیل این ادعا یکسان بودن وضعیت اجتماعی-فرهنگی زنان روستایی در روستاهای مجری و فاقد طرح تسهیل‌گری در شرایط قبل از طرح و متفاوت بودن این وضعیت در بعد از طرح برای زنان روستایی شرکت‌کننده در آن است. بنابراین، چنین استنتاج می‌شود که این طرح تأثیر مثبتی بر توسعه اجتماعی-فرهنگی روستاییان داشته است. بسیاری از مطالعات تجربی گذشته از جمله کمالی (۱۳۸۵)، مریدسادات و همکاران (۱۳۸۶)، بوذرجمهری و نایب‌زاده (۱۳۸۶)، حاجیلو و همکاران (۱۳۸۶)، و سالاری (۱۳۸۸) نیز مؤید این یافته است. آن‌ها در مطالعات خود در ارزیابی اثربخشی طرح تسهیل‌گران زن روستایی در مناطق مختلف کشور به این نتیجه رسیدند که طرح بیشترین تأثیر خود را در بُعد اجتماعی-فرهنگی داشته است. اگر چه یافته‌های پژوهش در بخش نخست نشان داد، طرح از نظر اجتماعی-فرهنگی مؤثر بوده، لیکن میزان این تأثیر در این مرحله نمایان و روشن نشد. برای روشن‌سازی میزان تأثیر از آزمون‌های آماری دیگری نظیر تحلیل واریانس و کواریانس استفاده شد. یافته‌ها حاکی از آن بود که وضعیت اجتماعی-فرهنگی به میزان ۰/۴۶ (در دامنه یک تا پنج) بهبود یافته است. به عبارت دیگر تحلیل‌های عمیق و موشکافانه نشان داد حدود ۱۰ درصد از بهبود وضعیت اقتصادی زنان روستایی سهم طرح است. به‌منظور تأثیر هر چه بیشتر طرح بر بُعد اجتماعی-فرهنگی زنان روستایی مورد مطالعه پیشنهاد می‌شود:

× در حیطه تأثیرگذاری بیشتر طرح بر وضعیت اجتماعی-فرهنگی زنان روستایی پیشنهاد می‌شود اقداماتی در جهت افزایش اعتماد زنان نسبت به برنامه‌های اجرا شده توسط مجریان توسعه روستایی انجام شود. این کار با افزایش ارتباط مجریان امر با نواحی روستایی و به‌ویژه قشر زنان امکان‌پذیر خواهد بود. همچنین فعالیت‌هایی در جهت افزایش اعتماد به نفس زنان انجام شود.

× برای بهبود وضعیت اجتماعی-فرهنگی زنان سعی شود مشکلات مالی زنان به کمترین

حد امکان کاهش یابد. این مهم از طریق اشتغال‌زایی و به تبع آن کشف زمینه‌های کاری روستا امکان‌پذیر خواهد بود.

برون داد دیگر این پژوهش آن بود که تحلیل‌ها نشان داد، وضعیت اقتصادی زنان روستایی که در طرح تسهیل‌گران مشارکت داشته‌اند در بعد از طرح متفاوت از دیگر زنان (زنانی که در آن مشارکت نداشته یا در روستاهای فاقد طرح) بوده است. بررسی‌های عمیق‌تر حاکی از آن بود که وضعیت اقتصادی زنان مشارکت‌کننده در طرح در قبل از اجرای آن نیز متفاوت از دیگر زنان بوده و در نقطه آغازین نیز این گروه از زنان روستایی وضعیت بهتری داشته‌اند. برای تمایز و تفکیک سهم طرح در بهبود وضعیت اقتصادی از تحلیل واریانس بهره گرفته شد. یافته‌ها نشان داد وضعیت اقتصادی زنان روستایی در اثر طرح، ۱۳/۰ (در دامنه یک تا پنج) بهبود یافته است. به عبارت دیگر تنها دو درصد از بهبود وضعیت اقتصادی زنان روستایی متعلق به طرح بوده است. بنابراین، چنین استنتاج می‌شود که اگرچه طرح تسهیل‌گران در بُعد اقتصادی مؤثر بوده، لیکن این تأثیر بسیار ناچیز و نامحسوس است. این یافته با یافته‌های دیگران از جمله مریدسادات و همکاران (۱۳۸۶) و بوذرجمهری و نائب‌زاده (۱۳۸۶) همخوانی دارد. آن‌ها در مطالعات خود نشان دادند طرح تسهیل‌گران از نظر اقتصادی یا بی‌تأثیر بوده و یا این‌که تأثیر کمی داشته است. بنابراین، پیشنهادهای زیر به منظور بهبود اثرات اقتصادی طرح تسهیل‌گران در دهستان سپیدار ارائه می‌شود:

× یکی از اموری که موجب بهبود اقتصادی طرح می‌شود توسعه و ترویج صنایع دستی و روستایی در قالب طرح تسهیل‌گری است. این در حالی است که در این زمینه اقدام و فعالیتی انجام نشده است. لذا برای تأثیرگذاری بیشتر طرح بر وضعیت اقتصادی زنان روستایی پیشنهاد می‌شود با توجه به پیشینه صنایع دستی منطقه، کارگاه‌های قالی‌بافی، گبه‌بافی و جاجیم‌بافی در رأس برنامه‌های مجریان و مسئولان امر قرار گیرد.

× تأسیس و توسعه صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در قالب طرح تسهیل‌گری توصیه می‌شود. ایجاد این صندوق موجب تقویت بنیه مالی زنان روستایی از طریق تخصیص وام‌ها و اعتبارات خرد در جهت ایجاد مشاغل تولیدی کوچک و خانگی نظیر ایجاد دار قالی، جوجه‌کشی و صنایع دستی خواهد شد.

منابع

- امینی، امیر مظفر و احمدی شاپورآبادی، محمد علی (۱۳۸۶). «خوداتکایی اقتصادی زنان روستایی و تبیین عوامل اقتصادی مؤثر بر آن»، پژوهش زنان، دوره هفتم، شماره چهارم، ص ۲۹-۷.
- بوذرجمهری، خدیجه و نائب‌زاده، فریده (۱۳۸۶). «ارزشیابی طرح تسهیل‌گران زن روستایی در ایجاد ارتباط دوسویه و افزایش مشارکت زنان روستایی در عرصه‌های مختلف توسعه روستایی»، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، دوره ۷، شماره ۳، ص ۵۸-۳۲.
- برغمندی، سحر، تقوی‌نیا، محمد و رضوانفر، احمد (۱۳۸۸). «نقش سازمان‌های غیر دولتی در توانمندسازی زنان روستایی»، چکیده مقالات اولین همایش ملی دانشجویی ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه شیراز: بخش ترویج و آموزش کشاورزی.
- جمشیدی، مژگان، و کرمی، عزت‌ا... (۱۳۸۲). «توسعه روستایی و آثارش بر کیفیت زندگی زنان، مطالعه موردی: شهرستان اقلید»، فصلنامه روستا و توسعه، دوره ۶، شماره ۳، ص ۹۵-۷۷.
- حاجیلو، فتانه، خانی، فضلیه، تقوی، نعمت‌ا...، و مقدم واحد، محمد (۱۳۸۶). «بررسی عوامل تأثیرگذار بر موفقیت تسهیل‌گران زن در ایجاد گروه‌های مستقل زنان روستایی»، فصلنامه روستا و توسعه، دوره دهم، شماره یک، ص ۲۷-۱.
- خانی، فضلیه و احمدی، منیژه (۱۳۸۸). «تبیین عوامل مؤثر بر مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی-اجتماعی در مناطق روستایی»، پژوهش زنان، دوره هفتم، شماره چهارم، ص ۱۱۳-۹۵.
- سالاری، لیلیا (۱۳۸۸). «ارزشیابی اثربخشی طرح تسهیل‌گری توسعه روستایی در راستای توانمندسازی زنان مورد مطالعه: شهرستان مرودشت». پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده‌ی کشاورزی، دانشگاه شیراز، شیراز.

- سعدی، حشمت ا...، و عرب مازار، عباس (۱۳۸۵). «نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی»، *مجله علوم کشاورزی ایران*، دوره سوم، شماره پنجم، ص ۴۸-۲۲.
- شعبانعلی فمی، حسین (۱۳۸۳). *رهیافت‌ها و فنون مشارکت در ترویج روستایی*. چاپ اول. تهران: مؤسسه توسعه روستایی ایران.
- شکوری، علی، رفعت‌جاه، مریم و جعفری، معصومه (۱۳۸۶). «مؤلفه‌های توانمندسازی زنان و تبیین عوامل مؤثر بر آن»، *زن در توسعه و سیاست، پژوهش زنان*، دوره ۵، شماره ۱، ص: ۵۳-۲۶.
- صفری شالی، رضا (۱۳۸۷). «عوامل فرهنگی و اجتماعی مرتبط با میزان مشارکت زنان روستایی در امور مسائل خانوادگی و اجتماعی»، *پژوهش زنان*، دوره ۶، شماره یکم، ص ۱۵۹-۱۳۷.
- کمالی، محمد علی (۱۳۸۵). *گزارش طرح مطالعاتی بررسی کاربرد رهیافت ارتباط دوسویه مروجین زن روستایی، دهستان میانکوه اردل*. ناشر: دفتر مطالعات و طراحی ترویج و نظام بهره برداری. ۲۲۰ صفحه.
- مریدسادات، پگاه، اسدی، علی و صادقی، فتح ا... (۱۳۸۶). «بررسی اثر بخشی طرح تسهیل‌گران زن روستایی در شهرستان دماوند»، *مجله علوم کشاورزی ایران*، دوره دوم، شماره دوم، ص ۳۱۱-۳۰۱.
- منصورآبادی، افسانه و کرمی، عزت ا... (۱۳۸۵). «پیامدهای توسعه بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان روستایی»، *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، دوره ۲۴، شماره ۲، ص ۱۲۶-۱۰۷.
- مافی، فرزانه (۱۳۸۴). «تهیه طرح جامع زنان روستایی، مهمترین هدف در برنامه چهارم». نشریه *جهان اقتصاد*، دوره دهم، شماره ششم، ص ۲۹-۱۳.
- یعقوبی، جعفر (۱۳۸۴). «بررسی اثرات اعتبارات خرد بر اشتغال زنان روستایی استان زنجان»، *پژوهش زنان*، دوره سوم، شماره یکم، ص ۱۴۶-۱۲۵.

- Adereti, F. O & Adeokun, O.A. (2005). "Rural women's access to infrastructural facilities in rural areas in osun state, Nigeria". *Journal of Social Science*, 10: 165-170.
- Hoque, M & Itohara, Y. (2005). "Participation and decision making role of rural women in economic activities: a comparative study for members and non – members of the micro-credit organizations in Bangladesh". *Journal of Social Sciences*, 4: 229-236.
- Nidhesh, K.B, (2008). "rural Womens Empowerment, Is The Best Strategy For Poverty Eradication in Rural Areas". *International Journal of Rural Studies*, 2:12-27.
- Patten, M. L, (2002). *Proposing Empirical Research*. Los Angeles: Pyczak Publishing.

Archive of SID

نویسندگان

Fatemeh.azhdari@yahoo.com

فاطمه اژدری فرد

کارشناس ارشد توسعه روستایی
پژوهش‌های او در زمینه ترویج و توسعه روستایی است. از او مقالات علمی در مجلات و سمینارهای ملی در زمینه‌های عملکرد شوراهای اسلامی روستا، مشارکت زنان روستایی و نگرش سیستمی در توسعه روستایی به چاپ رسیده است.

Mahmadvand@yu.ac.ir

دکتر مصطفی احمدوند

استادیار ترویج و توسعه کشاورزی، گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج
دانش آموخته دکتری ترویج و توسعه کشاورزی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۷
پژوهش‌های او در زمینه توسعه پایدار، ترویج و ارزیابی اثرات اجتماعی است. از او بیش از ۱۹ مقاله علمی-پژوهشی در مجلات معتبر فارسی (ISC) و انگلیسی (ISI) در زمینه ترویج و ارزیابی اثرات اجتماعی پروژه‌های توسعه روستایی به چاپ رسیده است.